

TÍÐARGREIN

Hví læra týskt í fólkskúlanum

Elin Henriksen

Við alheimsgerðini fylgir ein alsamant vaksandi tørstur á at duga fremmand mál. Í Føroyum - eins og aðrastaðni – er støðan hjá enskum styrkt. Men samstundis er støðan hjá hinum málunum viknað. Áhugin fyri týskum er nógv minkaður, og eftir at danskt er vorðið valgrein á miðnámskúlanum, er vandi fyri, at tað ikki longur verður lært líka væl í fólkskúlanum. Tað ber í sær, at kunneikin til norskt og svenskt minskar samsvarandi.

Spurningurin er, um tann góði málførleiki, sum føroyingar hava havt, í framtíðini verður avmarkaður til enskt og eitt sindur av danskum. Ella um vit velja at styrkja hann, m.a. við at leggja størri dent á týskt. Eisini stuðla danskt og týskt hvør øðrum, við tað at nógv av orðfeinginum er felags.

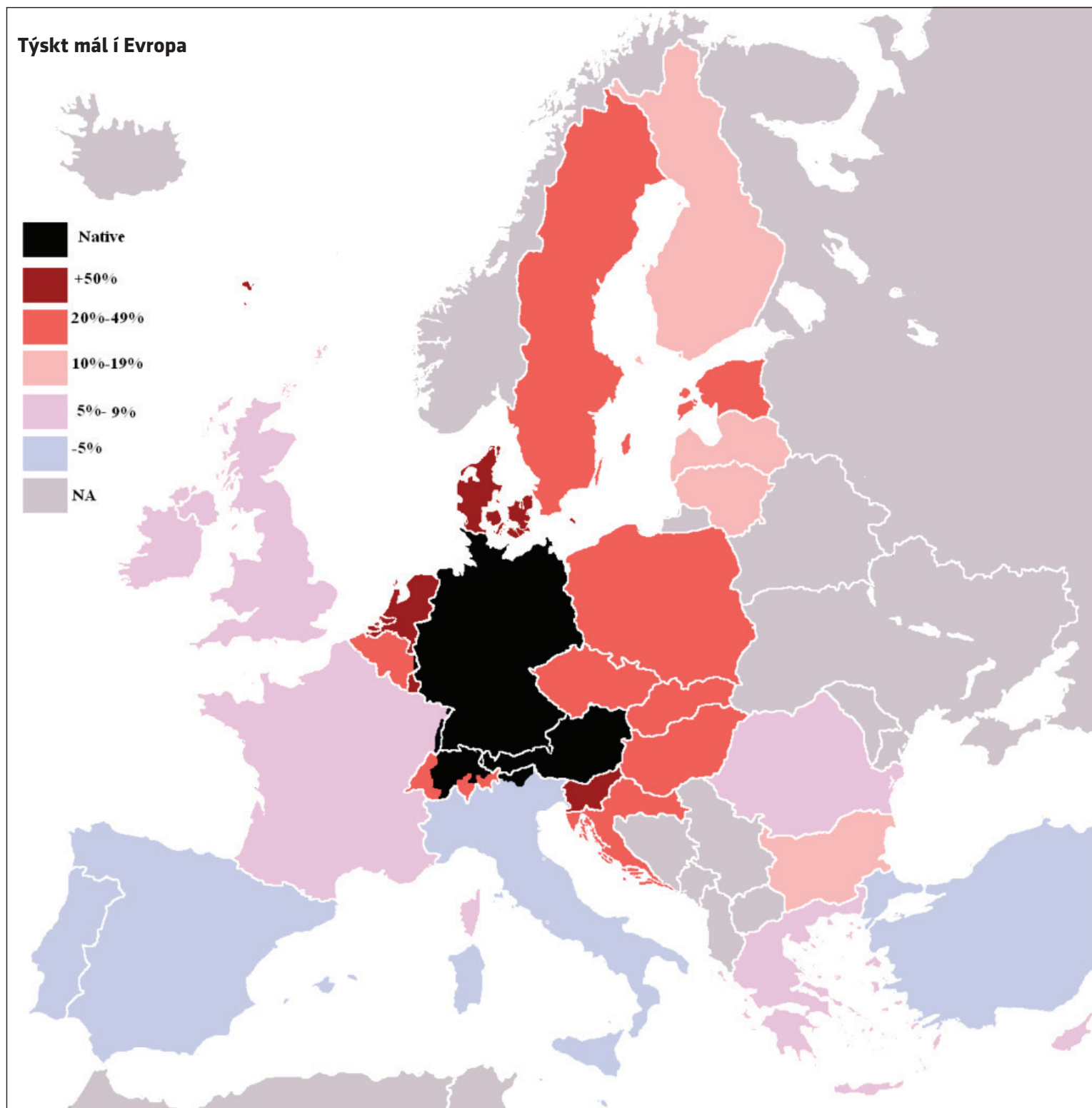
Týskt – eitt heimsmál

Einaferð var orðaskifti í einum bólki á Facebook um, hvussu vit benda orð eftir kyni og falli. Tá var ein ungur maður, sum helt fyri, at tað var so steinbýtt, at tað bara var føroyskt, sum bendi eftir kyni og falli. Vit skuldu nógv heldur gjørt sum øll hini og givist at benda á henda hátt.

Tað, sum hesin ungi maðurin avdúkaði, var, at í hansara hugaheimi vóru “øll hini” málini fyrst og fremst enskt og í øðrum lagi danskt. Júst tey málini, sum nú døgum eru einastu fremmandu mál, sum ein stórir partur av yngri ættarliðunum fær høvi at læra.

Tá ið eg gekk í skúla, høvdu øll høvi at læra eitt sindur av týskum í 7. flokki, og tey, sum fóru í realskúla, hildu fram 2-3 ár afturat. Seinni fór týskt burtur av tímatalvuni í 7. flokki og gjørdist valgrein í 8.-10. flokki. Til fyri kortum var 2 ár við týskum upptøkutreyt á málsligu deild í studentaskúla, og tá vóru hampiliga nógv, sum valdu týskt. Men eftir at hendan treytin ikki er longur, er talið á teimum, sum velja týskt, minkað í stórum. Samstundis hevur lærugreinin nógvastaðni fingið trong kor.

Íðan, ger tað nakað, eru tað helst mong, sum spyrja. Hví ikki halda okkum til enskt og læra tað væl og virðiliga, so klára vit okkum í allari verðini. Jú, enskt verður brúkt víða hvar, men nógvastaðni í heiminum

Á kortinum sæst, hvar týskt er fremsta mál, og hvussu stórir partur av fólkinum í øðrum londum hevur kunneika til týskt

Kelda: da.wikipedia.org

http://da.wikipedia.org/wiki/Tysk_%28sprog%29

er neyðugt at duga eitt annað heimsmál fyri at samskifta við fólk á staðnum. Harumframt er eisini aðrar orsakir til at læra fremmand mál enn júst tann at nýta málið sum samskiftismiðil.

Tú fert at duga betur føroyskt

Ein orsök er, at tað ber til at læra sítt egna móðurmál nógv betur av at læra fremmand mál. Móðurmálið læra vit fyrst og fremst gjøgnum oyruni. Vanliga er torførari at læra stavseting og mállæru í móðurmálinum, og tað er ikki bara galdandi fyri føroyskt. Fremmand mál verða hinvegin lærd bæði gjøgnum oyru og eygu og mállæru.

Her eru vit í teirri hepnu støðu,

at týsk og føroysk mállæra er næstan tann sama. Onkrir munir eru, men bygnaðurin er tann sami. Í báðum málum verða navnorðini bólkað í trý kyn, og bent verður í somu fyra føllum, í eintali og fleirtali, eins og kenniorð og lýsingarorð laga seg eftir kyni, falli og tali á navnorðinum. Sjálvt reglurnar fyri, nær hvørji føll verða nýtt, líkjast heilt nógv. Eisini sagnorðabendingin líkist, bæði við umljóði og avljóði og í persónum og tali.

Hevði ungi maðurin, sum helt føroyskt vera einasta mál í verðini, sum bendi í kyni og føllum, havt høvi at lært bara eitt lítið sindur av týskum, hevði hann vitað, at so er ikki. Tað at kenna okkurt

aftur úr sínum egna máli í tí fremmanda málinum (og øvut), ger, at tú fært eina djypri fatan av móðurmálinum. Tú kennir skyldskap við onnur mál og skilur nógv betur, hví títt egna mál er júst soleiðis, sum tað er. Tá verður samstundis lættari at læra mállæru og harvið stavseting í móðurmálinum. Tú fært høvi at fata, at mál broytast eftir ávísimum reglum og ikki púra tilvildarlaga, og tað er eitt gott stóði undir at læra bæði fremmand mál og bygnaðin í sínum egna máli.

Í hesum sambandi er vert at nevna, at vit sjálvandi áttu at havt frálærutilfar til týskt, sum tók stóði í føroyskum, so at tað ikki var neyðugt at fara umvegis danskt.

Tess fleiri mál, tú lærir á ungum árum, tess lættari er at læra enn fleiri mál

Hjá okkum er vanligt, at børn úr 3. flokki læra danskt sum fyrsta fremmandamál, og síðan kemur enskt í 4. flokki. Nógv læra eingi onnur fremmand mál, og hjá teimum, sum gera tað, er tað ikki fyrr enn aftan á 9.-10. flokk, um so er, at tey ikki velja týskt í fólkskúlanum. At bíða so nógv ár, til tað næsta fremmanda málið verður lært, er í grundini at lata nakrar góðar møguleikar fara fyri skeyti. Evnini at læra nýggj mál eru best júst í hesum aldri, og tí høvdu næmingarnir kunnað fingið nógv meiri burturúr, um tey fingi høvi at fara undir eitt nýtt fremmand

TÍÐARGREIN

Fimtihvør íbúgvi í ES hevir týskt sum móðurmál, og næst eftir enskt er týskt vanligasta fyrsta fremmandamál

mál í 6.-7. flokki. Við at hava styttri tíð millum hvørt nýggja mál høvdu tey eisini betur kunnað gagnnýtt teir førleikar, tey hava ognuð sær í at læra fremmand mál.

Við góðari málsligari barlast úr fólkaskúlanum verður lættari at fara undir eitt ella fleiri fremmand mál afturat í miðnámskúla. Royndirnar av at hava lært mál gera tað lættari at læra enn fleiri mál. Harafturat er tann stóri fyrimumur, at hevir tú lært týskt minst 2 ár í fólkaskúlanum, so kanst tú velja tað sum framhaldsmál á miðnámi – einasta mál umfram dansk og enskt, har tað ber til.

Hinvegin eru 2 ár við einum fremmandum máli í minna lagi til at koma á lagi, men kundi talan verið um 3-5 ár, so er tað nóg gott grundarlag til at læra málið til lítar, er áhugi fyri tí.

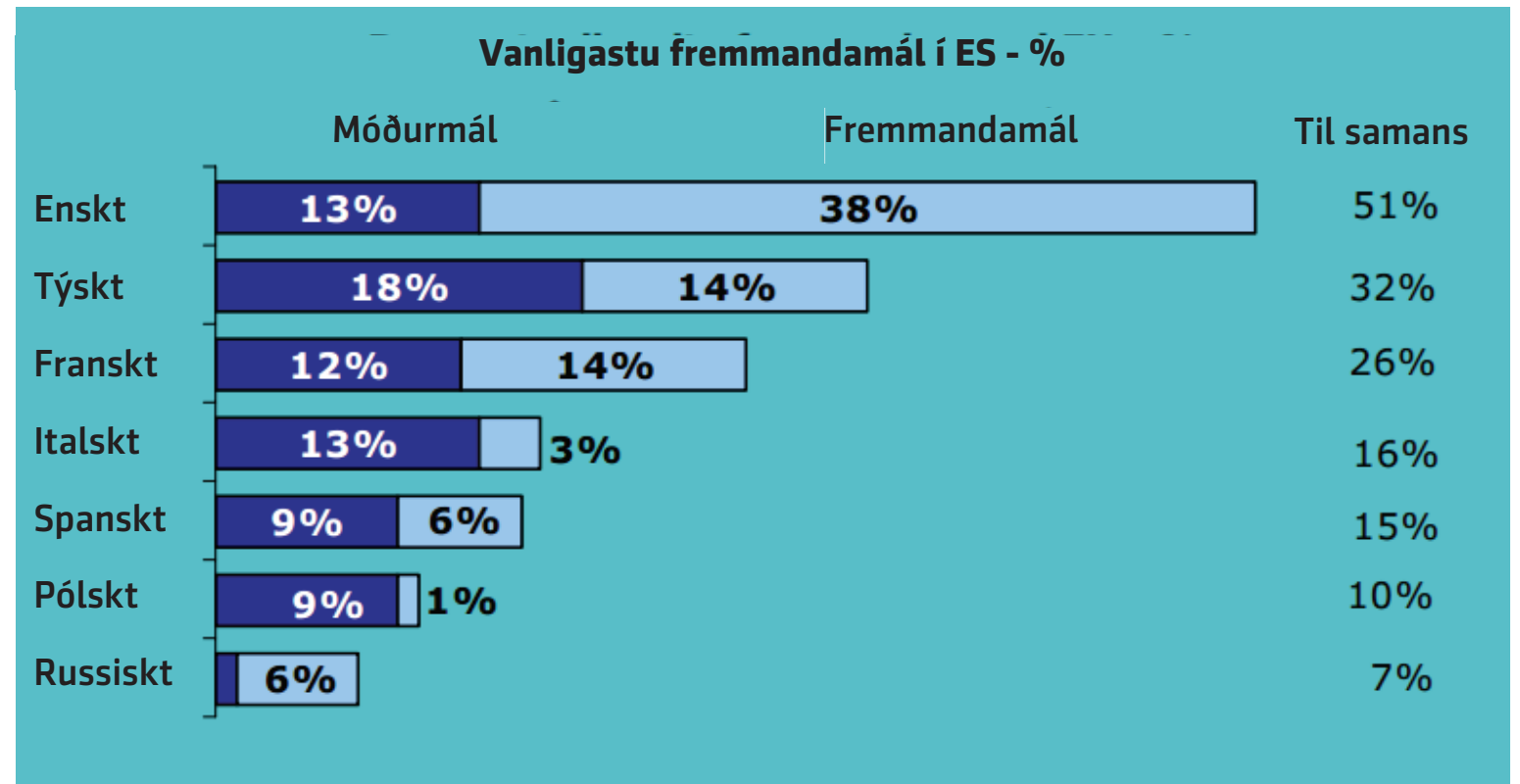
Týskt er lætt at læra

Í fyrsta umfari eru neyvan øll samd í hesum. Vit eru ikki líka von at hoyra og siggja týskt sum dansk og enskt, og tað kann í fyrstu syftu tykjast torført. Týskt hevir tó nógvar fyrimumir, tá tað snýr seg um at læra málið. Orðini verða framborin soleiðis, sum tey verða stavað. Hevir tú einaferð lært, hvussu bókstavirnir ljóða, so dugir tú eisini at frambera orðini, tá tú lesur.

Einaferð hevði eg sum týskt-lærari ein næming í 8. flokki, sum ikki var so stinnur at lesa. Men tá ið gentan hevði havt týskt eina tíð, var lesingin munandi batnað. Hvussu tá? Jú, hon hevði sitið heima við lesibók og fløgu og fylgt við í tekstinum, meðan hon lurtaði eftir upplestri. Av tí, at týsku orðini eru ljóðrøtt (og tað er hvørki føroyskt, danskt ella enskt), hevði hon á heilt nýggjan hátt fatað sambandið millum ljóð og bókstav og so stutt lært at lesa – eisini hini málini.

Eitt tað torførasta at læra í mállæru, er alt tað, sum er óregluligt og øll undantøkini. Har hevir týskt tann stóra fyrimumur, at so at siga eingi undantøk eru í mállæruni. Hevir tú lært eina reglu í mállæru, so kanst tú líta á, at hon er galdandi allan vegin.

Føroyskt og týskt hava sama uppruna, og nógvar orð eru tey somu. Onnur orð eru bara broytt eitt lítið sindur, og fært tú fatur á, hvussu tey eru broytt, so er als ikki torført at gita seg fram til, hvat tað týska orðið merkir. Eisini eru nógvar orð á føroyskum komin úr týskum umvegis dansk, so tey kenna vit frammanundan. Og so hevir týskt tann eginleika, at tað ber til at seta næstan øll orð saman og gera nýggj orð burturúr. Tað merkir, at har, sum t.d. enskt hevir eitt nýtt orð fyri hvørt hugtak ella fyrbrigdi, eru nógvar orð á týskum sett saman úr orðum, sum tú

kennir frammanundan. Hetta ger tað nóg lættari at læra orðfeingid, tí tú skalt ikki læra líka stórt tal á orðum.

Hesin fyrimumurin er serliga galdandi, tá tú hevir lært tað grundleggjandi í málinum og fert undir at lesa tekstir á hægri stigi, t.d. fakligar tekstir ella skaldsøgur. Skilir tú tey vanligu orðini og dugir grundleggjandi mállæru, so er lopið til at skilja nærur alt á týskum ikki nærtil so stórt sum í flestøllum øðrum fremmandum málum. Ikki so fá, ið lesa á lærdum háskúlum, velja at lesa vísindaligar bókur á týskum heldur enn enskum, tí tað er lættari at skilja.

Hvar kanst tú brúka týskt

Sum nevnt eru nógvar vísindaligar bókur skrivaðar á týskum. Líka fram til seinna heimsbardaga var týskt fremsta vísindamál (eftir at latín ikki longur var tað), og serliga á økjum sum t.d. heimspeki, gudfrøði og sálarfrøði er tað ein stórir fyrimumur at lesa bókurnar á upprunamálinum heldur enn týddar.

Men eisini á heilt øðrum økjum er tað ein fyrimumur at duga týskt. Einaferð hevði eg ein næming, sum valdi týskt, hóast hann væl visti, at hann ikki fór tann bókliga vegin. Hansara stóra áhugamál var maskinur, og hann ætlaði at finna eitt lærupláss. Og so hevði pápi hansara sagt, at tað var ein stórir fyrimumur at duga eitt sindur av týskum, tí at manualarnir til maskinur vóru nóg lættari at lesa á týskum enn enskum, um tú bara dugdi eitt sindur av málinum.

Skalt tú ferðast, útbúgva teg ella arbeiða í Miðevropa og Eysturvevropa, so er tað ein stórir fyrimumur at duga týskt. Undantikið russiskt, so er týskt móðurmál hjá flestum fólki í Evropa, umfram at tað er fyrsta fremmandamál í

Tann, sum dugir týskt, kann samskifta við milliónir av fólki

125 milliónir fólk kring allan heim tosa týskt, av teimum:

- 101 millón sum fyrsta mál
- 7 milliónir sum annað mál
- 17 milliónir sum fremmandamál

nógvum londum. Men eisini so fjart sum sunnast í Afrika og summa staðni í Suðuramerika eru nógvar fólk, sum duga týskt. Eisini í hinum heimspørtunum eru týskttalandi minnilutar.

At læra mál er at læra mentan

At læra eitt fremmand mál gevur ikki einans atgongd til samskipti. Tað gevur eisini atgongd til ta mentan, sum verður borin av hesum málinum. Eitt, sum er áhugavert við týskari mentan, er tann stóri áhugin fyri útheiminum. Søguliga sæð gjørdist Týskland ongantíð tað heilt stóra hjálandaveldið, men týskir rannsóknarfarar og granskarar ferðaðust víða og høvdu bæði lutir og vitan heim við. Hesin áhugin fyri tí fremmanda er framvegis sera livandi í Týsklandi – her er ikki talan um eina mentan, ið hevir nóg mikið í sær sjálvari. Eitt nú verða nógvar bókur úr at kalla øllum heimssins málum týddar til týskt, og tær hevir tú eisini atgongd til, dugir tú málið. Samanbórið við samlaðu bókaútgávuna í einum máløki er týskt tað av heimsmálunum, har lutfalsliga flestar týddar bókur verða givnar út. Tíggjunda hvør bók, sum verður givin út í verðini,

er á týskum, og týskt er næstmest brúkt mál á heimasíðum (eftir enskt).

Vaksandi alheimsgerðin setur alsamt størri krøv til málkunnleika, eisini til onnur mál enn enskt. Týskland og onnur lond, har týskt er móðurmál ella fyrsta fremmandamál, eru frammarlaga á nógvum økjum, búskaparliga, vinnuliga, politiskt og í gransking; og eisini úr Føroyum er vaksandi samstarv við hesi lond.

Eitt annað, sum kanska ikki er so væl kent, er, at týskarar leggja alstóran dent á umhvørvismál. Endurnýtsla, varandi orka, fyrirbygging av dálking, vistfrøðilig matframleiðsla og náttúruheilivágur eru alt samalt øki, har vit kunnu læra nóg av týskarum.

Týskarar hava áhuga fyri Føroyum

Áhugin hjá týskarum fyri øðrum londum og mentanum røkkur eisini norðureftir. Ein tann størsti bólkurin av útlendskum ferðafólki í Føroyum eru týskarar, og í ferðavinnuni er tað sjálvandi ein fyrimumur at duga týskt.

Men áhugin fyri Føroyum er eisini at finna í Týsklandi. Neyvan hevir nakað annað land so virkið vinafelag við Føroyar. Týskt-før-

oykskt vinafelag hevir nú 27 ár á baki. Tað spratt úr einum bólkum av frimerkjasavnarum, sum savnaðu føroysk frimerki, men er nú eitt stórt felag, har limirnir hava fjølbroytt áhugamál. Fleiri teirra hava lært seg føroyskt og gera eitt stórt arbeiði fyri at kunna um Føroyar og føroyska mentan í Týsklandi.

Tíðarritið hjá týskt-føroyskum vinafelag, "Tjaldur", kemur út 1-2 ferðir um árið. Har eru m.a. týddar yrkingar og stuttsøgur, bóka- og tónleikumæli, ferðafrásagnir úr Føroyum og tíðindi. Føroyingar eru eisini vælkomnir at vera limir í felagnum; eitt samstarv, sum er til gagns fyri báðar partar.

Samanumtikið

So eru nógvar grundir til at læra týskt í fólkaskúlanum, bæði praktiskar og tí tað er viðkomandi. Tað er mín vón, at fólkaskúlin ikki kemur í somu vanlukkuligu støðu sum miðnámsútbúgvingarnar nú eru komnar í, har fremmand mál (enskt undantikið) eru nógviðniðurstætt, samanbórið við, hvussu tað var, áðrenn nýggja skipanin við breytum varð sett í verk. Tað er mín vón, at tey, sum nú fara undir at endurskoða fólkaskúlalógina, veruliga skilja, hvussu stóran týdning tað hevir at læra og at duga fremmand mál, og at hetta fær innivist í fólkaskúlanum.

Nakrar viðkomandi slóðir

Bóklingur á danskum
Deutsch(land) (kennen)lernen
http://www.goethe.de/ins/dk/kop/pro/Sprachabteilung/Werbung-f-Deutsch/GI_Brosch_print_DK.pdf
Týskt sum fremmandamál
<http://www.goethe.de/daenemark>
Týskt-føroyskt vinafelag
<http://www.faeoer.eu>
Týskt í fólkaskúlanum
<http://snar.fo/folkaskuli/tyskt>